

Univ. Al.I.Cuza
Facultatea de Drept
Școala dreptului organic
Cercul de hermeneutică juridică

LUCRUM CESSANS. PONDEREA LUI MORFEUS ȘI IRIS ÎN DELICT

Ioana Răpceanu
Ionuț Tudor

I. Primumdividam

Această primă etapă a metodei de cercetare are rolul de prezentare a textului supus analizei.

Tema supusă atenției trebuie dedusă din conjuncția a mai multor texte de lege. Art. 1391 este intitulat repararea prejudiciului nepatrimonial, fiind inclus în secțiunea a 6-a a capitolului al IV-lea din cartea a V-a (despre obligații). Alineatul întâi stipulează că "În caz de vătămare a integrității corporale sau a sănătății, poate fi acordată și o despăgubire pentru restrângerea posibilităților de viață familială și socială". Următoarele alineate privesc condițiile de acordare a despăgubirilor (alin.2), posibilitatea cedării dreptului de despăgubire (alin. 3), imposibilitatea transmiterii *mortis causa* (alin. 4). Alineatul 5 prevede că "Dispozițiile art.253-256 rămân aplicabile".

În orice abordare referitoare la repararea prejudiciului nepatrimonial trebuie neapărat să amintim de art. 1349, unde, în alin. (1), se prevede că "Orice persoană are îndatorirea să respecte regulile de conduită pe care legea sau obiceiul locului le impune și să nu aducă atingere, prin acțiunile sau inacțiunile sale, drepturilor sau intereselor legitime ale altor persoane". În înțelesul acestei prevederi, *justificarea reparării prejudiciului nepatrimonial decurge din imperativul apărării intereselor legitime ale altora, atunci când acestea privesc cu precădere personalitatea lor*. Din acest punct de vedere, sfera juridică a conceptului este virtual nelimitată, nefiind circumscrisă de un obiect juridic predeterminat, precum în cazul, spre exemplu, infracțiunii de vătămare corporală.

Repararea prejudiciului nepatrimonial constituie pandantul necesar al unei prevederi cu valoare de principiu: ocrotirea personalității umane, conform căreia "orice persoană fizică are dreptul la ocrotirea valorilor strâns legate de ființa umană, cum sunt viața, sănătatea, integritatea fizică, demnitatea, intimitatea vieții private, creația științifică, artistică, literară sau tehnică, precum și a oricăror alte drepturi nepatrimoniale" (art. 252 Cod civil).

De aceea, repararea prejudiciului nepatrimonial este dispozitivul juridic conform căruia se asigură efectivitatea protejării personalității umane. Mijloacele puse la dispoziție de legiuitor sunt cele prevăzute la art. 253 și art. 255 (neluând în considerație dubla reglementare: lit. a și b, alin. 1 art. 253 și conținutul art. 255, mai ales alin. 2, care prevăd interzicerea faptei ilicite, dacă aceasta este iminentă, respectiv posibilitatea de a solicita luarea unor măsuri provizorii, precum interzicerea încălcării sau încetarea

provizorie a faptei ilicite. Din punctul nostru de vedere, cele două articole ar fi trebuit reunite într-unul singur sau măcar poziționate succesiv. În altă ordine de idei, remarcăm opțiunea legiuitorului pentru o instituție similară uneia din *common law*, anume *injunctions*, căci ce altceva sunt aceste măsuri imediate pe care le poate dispune judecătorul dacă nu *analogon*-ul solicitărilor de urgență, uneori anterioare producerii prejudiciului, prin care justițiabilii din dreptul anglo-american își asigură neafectarea propriilor interese.

Totuși, aceste *bundle*-uri de articole trebuie cuplate cu art. 58, în lumina căruia devine explicită viziunea arhitectonică a legiuitorului: "Orice persoană are dreptul la viață, la sănătate, la integritate fizică și psihică, la onoare și reputație, dreptul la respectarea vieții private, precum și dreptul la propria imagine)".

II. Secundumponamcasum

În al doilea rând, vom începe hermeneutica propriu-zisă prin cazuistica reală sau eidetică, imaginară, identificând legătura imediată între abstracțiunea textului și realitatea conflictuală juridică; operă de diagnoză juridică sau de stabilire fundamentală a raportului juridic.

Noțiunea de prejudiciu

Prejudiciul civil constituie rezultatul dăunător, de natură patrimonială sau nepatrimonială, efect al încălcării drepturilor subiective și intereselor legitime ale unei persoane.

În cadrul răspunderii delictuale, noțiunea de prejudiciu are un înțeles propriu. Au existat mai multe definiții, acestea variind atât în funcție de context, de sistemul juridic de referință, dreptul francez, german, român sau *common law*, cât și relativ la perioada invocată. Spre exemplu, circa acum un secol, din definiția prejudiciului nu se putea deduce protecția intereselor nepatrimoniale, întrucât nici definiția, reglementarea sau jurisprudența nu acceptau deplin această categorie.

Mai mult decât definiția propriu-zisă a prejudiciului, trebuie să subliniem că perioada

de după cel al doilea război mondial a fost marcată de orientare a instituției răspunderii delictuale către plasarea prejudiciului drept "piatră unghiulară" a instituției. Expresia lui Carbonnier este relevantă în acest sens: împreună cu cauzalitatea, prejudiciul reprezintă una dintre "constantele răspunderii delictuale"¹, ea fiind preferată și de doctrina noastră², devenind deja un *locis communis*. Boris Starck e chiar mai tranșant, în lumina teoriei garanției (a securității drepturilor subiective), prejudiciul fiind un "dat fundamental"³.

Precizări terminologice

Prejudiciile în general sunt grupate într-o trilogie: prejudicii corporale, materiale și morale. Sintagma „daună morală”, care acoperă prejudiciile corporale și morale este improprie, deși frecvent utilizată în doctrină și în exprimarea curentă. Definitiv pentru această categorie de prejudicii o reprezintă absența unei pierderi economice concrete, evaluabilă pecuniar, o diminuare a patrimoniului.

O propunere în doctrina românească vizează folosirea termenului de leziune morală, având în vedere că rădăcina terminologică, *laesio*, presupune rănirea, atât fizică, în cazul leziunilor corporale, dar și "resimțit și deci prezumat, fără a fi supus unei constatări și probațiuni privind existența sa, cum este cazul durerii sau afecțiunii"⁴. Opțiunea autorului român nu ni se pare adecvată, întrucât conotația termenului leziune cuprinde cu greu atingeri ale personalității umane, altele decât vătămrile corporale sau suferințele aferente. O "leziune asupra demnității" a fi o construcție greoaie și nejustificată.

Dacă urmărim firul istoric al termenilor, aflăm că daună provine din dreptul roman, de la *damnum*(rău) în *Lex Aquilia*, care viza atingeri la adresa integrității fizice și nu avea nicio legătură cu *praejudicium*. *Damnum* desemna pierderea, paguba⁵, un simplu fapt fără semnificație juridică⁶. Când privește prejudiciul, acesta a căpătat semnificația de consecință patrimonială sau nepatrimonială, fiind obiectul unei indemnizații. Orice pierdere economică, fie *damnum emergens* sau *lucrum cessans* este în primă instanță o pagubă, iar

---

¹Jean Carbonnier, *Droit civil. Les Obligations*, P.U.F., Paris, 1956.

²Florin Mangu, *Răspunderea civilă delictuală obiectivă*, Ed. Universul Juridic, București, 2015; Paul Pricope, *Răspunderea civilă delictuală*, Ed. Hamangiu, București, 2013.

³Boris Starck, *Obligations. Responsabilité délictuelle*, Librairie de la Cour de cassation, Paris, 1996,

⁴SacheNeculaescu, *op.cit.*, p. 782

⁵Gh. Guțu, *Dicționar latin- român*, Ed. Științifică, București, 1973, p. 156.

⁶G. Viney, *Les conditions de la responsabilité*, LGDJ, 4e édition, p.4

determinarea ei în cadrele dreptului o individualizează ca un prejudiciu. Astfel, ne raliem concepției conform căreia ”prejudiciul este expresia juridică a daunei”⁷.

Din aceste motive, sintagma ”prejudiciu nepatrimonial” ni se pare cea mai adecvată. Un argument suplimentar vizează elementele care fac obiectul conceptului. Enumerăm: existența fizică a persoanei, integritatea corporală și sănătatea, sensibilitatea fizică și psihică, sentimentele de afecțiune și de dragoste, cinstea, demnitatea și onoarea, prestigiul profesional, drepturile nepatrimoniale care intră în conținutul dreptului de autor și inventator, numele și domiciliul, precum și alte valori similare. Remarcăm că, din punct de vedere istoric, preocuparea pentru acordarea de despăgubiri pecuniare viza anumite componente eminentemente morale. Încă din dreptul roman, demnitatea și onoarea, cinstea erau luate în considerație ca având relevanță juridică, prin conturarea unor delictes pretoriene care să le sancționeze. Sistemele de drept în descendență medievală au desemnat, în mod justificat, astfel de atingeri drept daune morale.

Totuși, odată cu extinderea sferei de cuprindere a răspunderii delictuale, cu alte cuvinte a unei plieri crescânde pe răspunderea delictuală ca remediu juridic ce poate adresa o paletă mult mai largă de fapte cauzatoare de prejudicii, sintagma daune morale nu mai acoperă decât un anumit segment din conceptul general de prejudiciu. Existența fizică a persoanei, integritatea corporală și sănătatea, drepturile nepatrimoniale care intră în conținutul dreptului de autor și inventator nu sunt susceptibile *per se* de a fi privite dintr-un unghi moral sau care ar trimite la un vag interes general justificat prin norme morale, ci au drept reper drepturile subiective și interesele legitime ale persoanelor.

III. Tertium historia regulae explorabo

Această treaptă este dedicată cercetării evoluției istorice a regulii de drept, urmând axa verticală a investigației comparatiste.

Chiar dacă în dreptul roman nu putem degaja un concept precum ”prejudiciu nepatrimonial”, în delictul de *iniuria* identificăm matricea ulterioară a derivării moderne a

---

⁷SacheNeculaescu, *op.cit.*, p. 784

prejudiciului moral care privea "atingerea adusă onoarei, demnității sau afecțiunii cuiva"⁸, sensul fiind acela de "pagubă personală, de injurie, mustrare nemeritată sau ocară, de înfruntare malefică, veninoasă"⁹.

În terminologia noastră s-a păstrat tocmai ceea ce a venit cel mai urmă în ordine istorică. Injuriile la adresa persoanei, pe care astăzi le privim prin prisma insultelor și calomniilor sau a altor moduri de atingere a drepturilor personalității, corespundeau în sens originar vătămării corporale, în special lovirea simplă. *Lex Duodecim Tabularum* se referă la *os fractum* și *membrum ruptum*. Ulterior *iniuria* va cuprinde și simpla insultă. Gaius afirmă că: "o injurie se comite nu numai când cineva a fost lovit..., dar și când i-a fost adus un ultraj, fie că cineva a anunțat punerea în vânzare a averii altuia ca fiindu-i debitor, deși știa că nu-i datora nimic, fie când altul, spre defăimarea cuiva, a adresat calomnii în scris, în proză sau în versuri, sau a acostat cu necuviințe pe o matroană sau pe un adolescent și, în fine, în mai multe moduri"¹⁰.

Este specifică Epocii Clasice extinderea pretoriană a domeniului delictelor. Simpla sancționare prin norme legale nu mai satisfăcea dinamica unei societăți în expansiune. Nu erau reținute doar faptele care încălcau legile în mod intenționat și produceau un prejudiciu material (*damnum iniuria datum sive culpa*), ci treptat se coagulează un nou sens, de *iniuria contumelia*, ce viza tocmai insulta, ultrajul, calomnia sau afrontul voit pentru a leza demnitatea, onoarea, reputația cuiva¹¹.

Pe acest fond, *iniuria* va desemna către finele Republicii numai aspectele non-fizice ale personalității. Modelarea noțiunii de *iniuria* se va face prin intermediul a patru edicte.

a) **convicium**. Edictul pretorian din 130 d.Hr. prevedea posibilitatea unei acțiuni împotriva celui care rostea împotriva cuiva anumite cuvinte contrare bunelor moravuri. Ulpian clarifică delictul, considerând acționabile doar acele afirmații îndreptate împotriva moravurilor cetății apte de a crea infamie și dispreț. Acesta se referea la situațiile în care un grup de oameni se aduna acasă la cineva și protesta zgomotos împotriva lui prin insulte. Condițiile delictului erau prezența vociferărilor,

---

⁸Valerius M. Ciucă, *Lecții de drept roman*, vol. III, Ed. Polirom, Iași, 2000, p. 627.

⁹Valerius M. Ciucă, *Drept roman. Lecțiuni*, vol. II, Ed. Universității "Al.I. Cuza", Iași, 2014, p. 235.

¹⁰Gaius, *Instituțiunile*, III, 220, Ed. Academiei R.S.R., București, 1982, p. 262

¹¹Valerius M. Ciucă, *Drept roman. Lecțiuni*, vol. II, Ed. Universității "Al.I. Cuza", Iași, 2014, p. 238.

îndreptarea lor împotriva unei persoane anume și neconformitatea cu moravurile cetății.

b) **De adtemptatapudicitia**. Acest edict a apărut pentru a proteja reputația femeilor oneste și a tinerilor romani fără *toga praetexta*. A urmări în mod insistent o femeie sau un tânăr putea fi considerat o faptă dăunătoare reputației. Apelarea era considerată un atentat la pudorea și castitatea persoanei (*appelare est blandaorationealteriuspudicitiamadtemptare*). Totuși, nu orice femeie putea invoca *iniuria*, nefiind automat protejată de propunerile indecente. Se presupunea că prostituatele nu aveau acea castitate ce ar putea fi atinsă prin *appelare*.

c) **Ne quidinfamandi causa fiat**. Mai precis, formula lui Ulpian este "*ne quidinfamandicausa fiat, si quisadversus ea fecerit, proutquaequereserit, animadvertam*"¹². Orice faptă care putea provoca cuiva o proastă reputație dădea naștere unei *actioiniuriarum*¹³. Sensibili fiind cu privire la orice atingere adusă onoarei și reputației, multe tipuri de comportament puteau cădea sub acest tipar delictual. De pildă, purtarea hainelor de doliu sau a hainelor murdare, barba lăsată să crească vâlvoi, sau părul lung neîngrijit erau delictive pretoriene. Motivul ținea de faptul că aceste expresii comportamentale erau semne ale unui doliu după o rudă apropiată sau după o calamitate semnificativă, dar și a unei persoane acuzate de o infracțiune. Compunerea, publicarea sau recitarea unui cântec care atingea onoarea altuia putea da naștere unei acțiuni de asemenea, precum și în cazul persoanei care pretindea că poate influența rezultatul unui proces prin mituirea judecătorului implicat în caz.

În dreptul medieval, s-a reținut pretarifarea delictelor, cu amenzi fixe pentru anumite fapte. Canoniștii au operat o asimilare a delictelor cu păcatele (*delictum et peccatum*) și, împreună cu glosatorii, au situat amenzile la baza teoriei răspunderii delictuale pentru daunele morale, adică nepatrimoniale (*de damno per iniuriamdato*)¹⁴.

Tot canoniștilor le atribuim distincția dintre *lucrumcessans* și *damnumemergens*, dar în conjuncție cu doctrina Bisericii referitoare la camătă. Distincția a devenit

---

¹²Ulpian, D. 47.10.15.25

¹³Reinhard Zimmermann, *op. cit.*, p. 1056

¹⁴I. Albu, Dept civil. Contractul și răspunderea contractuală, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1994, p. 260.

incontornabilă, chiar și pentru înțelegerea dreptului roman ca atare, ajutând la înțelegerea anumitor aspecte care nu apăreau evidente din multitudinea de delictе și tratarea lor individuală, în absența unor categorii juridice.

Reglementarea modernă referitoare la întinderea reparației, art. 1385 din Codul civil român, stipulează că ”despăgubirea trebuie să cuprindă pierderea suferită de cel prejudiciat, câștigul pe care în condiții obișnuite el ar fi putut să îl realizeze și de care a fost lipsit, precum și cheltuielile pe care le-a făcut pentru evitarea sau limitarea prejudiciului”. În posteritatea LexAquila, o asemenea viziune nu era de conceput. Distrugerea plaselor de pescuit atrăgea răspunderea doar pentru plasele pescarului, nu și pentru valoarea peștelui pe care acesta l-ar fi prins (*incertum fuerit, an caperentur*)¹⁵.

Cu alte cuvinte, dreptul roman a acceptat prin Capitolul al III-lea al *LexAquila*, precum și prin diversele delictе pretoriene conturate în timp, compensații pentru o serie de prejudicii, dar nu a acceptat acordarea lor pentru un câștig nerealizat incert. Dreptul modern a unificat în conceptul de drepturi ale personalității, precum și în cel de reparație a prejudiciului, o serie de categorii juridice care pentru gândirea romană erau considerate antagonice.

Textele creștine apropie delictul roman de categoria moral- religioasă de păcat, orice încălcare a unor prevederi legale fiind inclusă în aceasta. Inversarea de sens este inerentă. Când Sfântul Apostol Ioan afirmă că ”Oricine făptuiește păcatul săvârșește și nelegiuirea, și păcatul este nelegiuirea (Ioan, 3,4.)” se exprimă preeminența ontologică a păcatului față de delict, dar se omite că genealogic conturarea ideii de păcat ține de o codificare moral- religioasă a unei categorii juridice¹⁶.

Dreptul nostru, anterior adoptării Codului civil, prevedea în Codul Calimah din Moldova, la art. 1738, obligația ”să se hotărăscă pentru despăgubire după ecvitate, adecă plecându-se mai mult către iubirea de oameni”. Codul civil anterior nu cuprindea vreo trimitere la natura prejudiciului, dar jurisprudența și doctrina au concluzionat că termenul de prejudiciu folosit de art. 998 și 999 se referea la ambele forme.

---

¹⁵Ulpianus, *Digeste*, 9, 2, 29, 3.

¹⁶Probabil o arheologie sistematică a ”păcatelor” ar releva acest proces de transpunere cvasi- totală în gândirea creștină a mecanismelor etice concepute în creuzetul conceptual al sintezei greco-romane și iudaice.

Dar, admiterea prejudiciului nepatrimonial nu implică în mod necesar o reparare bănească. De fapt, la cumpăna dintre secole, aceasta a fost marea dezbatere care a dominat doctrina franceză, cu reverberații și în sistemul nostru de drept. În subsidiar, remarcăm că pozițiile teoretice privitoare la acest subiect sunt intim conexe dezbaterilor privitoare la obiectivizarea răspunderii delictuale, aproximativ aceiași protagoniști fiind implicați, e.g. Planiol, Josserand, Salleilles, Ripert, Starck, etc. Generic, din 1865 până în 1952, prejudiciile nepatrimoniale erau acceptate de principiu, fiind interzise în 1952 prin îndrumarea fostei instanțe supreme, pentru ca după 1989 să se revină la firescul admiterii acestora.

IV. Quartum comparabo

În acest stadiu al cercetării, ne propunem, pe axa orizontală a operei de comparare, o analiză prospectiv-exploratorie, cu referințe la texte similare sau cu obiect asemănător din cadrul altor familii sau sisteme de drept.

Dreptului delictelor englez îi este străin conceptul de protecție a intereselor legitime, cel de drept subiectiv, cât și de drept al personalității, abordând problema din direcție opusă, dinspre remediul existent. Sistemul acțiunilor este calea pusă la dispoziția victimelor și reclamanților. Aceste trăsături apropie *common law*-ul de dreptul roman mult mai mult decât orice alt sistem de drept. Ceea ce le distinge este delictul folosit pentru dovedirea pretențiilor. Prolificul delict de neglijență este de obicei cel invocat, încercându-se să se determine dacă pârâtului îi incumba o obligație de grijă (*duty of care*) față de victimă. Dreptul roman nu conturase un astfel de standard abstract prin prisma căruia să se evalueze conduita unei persoane.

Dreptul englez conferă protecție prin intermediul delictelor de:

- a) **Înșelăciune (*deceit*):** apare atunci când autorul prezintă o realitate ca fiind adevărată, știind că este falsă (sau, deși nu crede în veracitatea ei, se comportă neglijent ca și cum ar fi), bazându-se pe acțiunea victimei conform acesteia. A se vedea art. 244, Cod penal român: "Inducerea în eroare a unei persoane prin prezentarea ca adevărată a unei fapte mincinoase sau ca

mincinoasă a unei fapte adevărate, în scopul de a obține pentru sine sau pentru altul un folos patrimonial injust și dacă s-a pricinuit o pagubă”. Forma modernă a delictului este conturată în *Pasley v. Freeman*: reclamantul, Pasley, a solicitat pârâtului informații despre starea financiară a unui terț, obținând o informație eronată, în baza căreia i-a acordat terțului bunuri pe credit. Neputând să-ți recupereze debitul, l-a acționat în instanță pe Freeman, pentru înșelăciune.

- b) **Insultă și calomnie (libel and slander)**. Delictele de calomnie și insultă sunt considerate colectiv drept defăimare și au ca scop protecția interesului persoanei în propria reputație. Cele două sunt distincte prin prisma ”originii și dezvoltării, fără o justificare reală în dreptul modern”¹⁷. Diferențele apar nu datorită unei distincții conceptuale, ci datorită unor aspecte factuale. Calomnia presupune o afirmație defăimătoare într-o formă permanentă, e.g., în scris, film sau discurs. Drept exemple relevante amintim: *Monson v Tussaud's Ltd* (1984)- plasarea unei figuri de ceară a reclamantului în camera ororilor din muzeul figurilor de ceară a doamnei Tussaud; *Youssouf v MGM Pictures Ltd* (1934)- reclamantul a fost portretizat într-un film ca fiind sedus de Rasputin.
- c) **Intervenții legislative**. Conform *Defamation Act* (1952), *Broadcasting Act* (1990) sau *Theatres Act* (1968) afirmațiile defăimătoare la radio, televiziune sau teatru sunt calomnii. Ceea ce le reunește este caracterul permanenței, în sensul că suportul pe care au fost înregistrate nu este efemer. Prin diferență, insultele sunt tranzitorii, precum gesturi sau cuvinte rostite, dar neînregistrate. Încă există dubii cu privire la acele afirmații care au fost captate pe discuri, casete sau cd-uri. Prin legea de punere în aplicare a C.E.D.O., curțile britanice sunt obligate să ia în considerație drepturile conferite de Convenție, în special prin art. 8.
- d) **Încălcarea încrederii (breach of confidence)**. În 2004, Casa Lorzilor a dat o hotărâre exemplară. În procesul intentat de Naomi Campbell contra *The*

---

¹⁷Vivienne Harpwood, *Modern tort law*, Routledge-Cavendish, Oxon, USA, 2009, p. 372.

*DailyMirror*¹⁸, s-a reținut că revista a dat detalii din tratamentul pentru dependența de droguri a vedetei, deși aceasta consimțise doar cu privire la aducerea la cunoștința publicului că urmează un tratament. Casa Lorzilor nu a creat un delict distinct de încălcare a vieții private, ceea ce ar fi însemnat folosirea temeiului pus la dispoziție de art. 8 din CEDO, ci a fundamentat protecția pe o acțiune în echitate pentru încălcarea încrederii (*action in equity for breach of confidence*). Astfel, încălcarea încrederii a fost extinsă pentru a acoperi nu doar cazurile de folosire ilegală a informațiilor private, ci și de a da seama de art. 8 și 10 din CEDO¹⁹. Da, curtea britanică a condamnat *The DailyMirror* pentru încălcarea vieții private, dar remediul juridic a fost conferit pe cale acțională specifică common law-ului.

Dreptul francez nu prevede o limitare *a priori* a intereselor protejate, Curțile au decis cu privire la interesele care trebuie protejate, plecând exclusiv de la termenul *dommagedin* art. 1382. Interesele legitime au căpătat o treptată consacrare în dreptul francez, cu precădere în *droit à la sécurité corporelle*, prezent ca standard în diferite forme de răspundere obiectivă, precum și în *obligations de sécurité*.

Este meritul doctrinei și jurisprudenței franceze de a contura o anumită sistematizare a categoriilor de prejudicii nepatrimoniale.

1. Prejudicii nepatrimoniale independente de orice atingere corporală sau materială.

Această categorie de prejudicii nepatrimoniale mai sunt numite și daune pur morale²⁰, rezultând din atingerile drepturilor personalității umane.

1.1. Atingeri la adresa onoarei

Sursele principale ale acestor delikte le reprezintă afirmațiile sau publicațiile defăimătorii²¹ sau injurioase²², insinuări (cu privire la o presupusă sarcină extra-

---

¹⁸Campbell c. MGN Ltd (2004) UKHL 22.

¹⁹Cees van Dam, *European tort law*, Oxford University Press, Oxford, 2009, p. 153.

²⁰Boris Starck, *Obligations. Responsabilité délictuelle*, Librairie de la Cour de cassation, Paris, 1996, p. 68

²¹TGI Paris, 14 mai 1985: D.1986, IR 52: suprimarea a 18 pagini defăimătoare cu privire la V. Giscard d'Estaing în lucrarea fostului împărat Bokassa; Civ 1re, 15 juin 1994, IR 189, speța *Comtesse de Portes*, în care nu este angajată răspunderea autorului unei opere istorice, decât dacă teza susținută manifestă, prin denaturare, falsificare sau neglijență gravă, un dispreț flagrant față de adevăr.

conjugală a unei femei căsătorite)²³, acuzații cu privire la participarea la executarea membrilor rezistenței²⁴, etc. De cele mai multe ori, pe lângă daunele interese primite de victimă, se solicită și publicarea hotărârii, pe cheltuiala reclamantului, ca o modalitate de reparare adecvată.

1.2. Atingeri ale vieții private

Consacrată jurisprudențial, legiuitorul francez inserează protecția vieții private în Codul civil, la art. 9, prin legea din 17 iulie 1970. Câteva procese celebre anterioare acestui moment, având ca protagoniști figuri notorii, au determinat această legiferare: publicarea de fotografii fără consimțământul persoanei (Paris, 27 febr. 1967: D. 1967, 451, speța Brigitte Bardot); publicarea unor pretinse "memorii" (speța M. Dietrich, Paris, 16 mai 1955: D. 1955, 296), precum și altele. Dar stipularea în Codul civil nu a stopat procesele, ci din contră: anunțarea căsătoriei unei actrițe ce-și dorea anonimatul, divulgarea sarcinii unei vedete, a adresei unei personalități, a bolii sale, insinuări cu referire la homosexualitatea cuiva, știri false cu privire la recăsătorirea unui prinț, anunțarea unei operații chirurgicale a unei vedete de cinema, reproducerea de imagini reprezentând persoane cu handicap mintal în intimitatea existenței cotidiene, etc.

1.3. Atingeri ale numelui

Dreptul la nume nu se pierde prin neutilizare și se bucură de o protecție perpetuă²⁵. El este protejat împotriva oricărei uzurpări, din momentul în care există riscul confuziei dintre titular și uzurpator, atunci când acesta din urmă îl folosește ca patronim sau pseudonim. Un cetățean german, Helmut Rothschild din Dusseldorf, cu o firmă în Germania, a început să comercializeze parfumuri în Franța. Cei șapte baroni Rothschild au denunțat folosirea numelui ca o strategie de a profita de omonimie, iar o instanța din Paris a constatat caracterul parazitar al firmei, dispunând schimbarea etichetei în " Helmut Rothschild-Dusseldorf", precum și o expertiză pentru determinarea prejudiciului material și

---

²²Paris, 15 febr. 1988: JCP 88, II, 2115: juxtapunerea mai multor cuvinte din care reiese o injurie la adresa unui jurnalist care apare la televizor.

²³TGI Paris, 6 aprilie 1973: JCP 74, IV, 312

²⁴Paris, 7 mai 1976: RTD com. 1976, 328.

²⁵Civ. 1re, 15 martie 1988: D. 1988, 549.

moral²⁶.

1.4. Atingeri ale drepturilor morale ale autorului

Atingerile la adresa paternității operelor literare, artistice sau științifice au cunoscut diverse forme: omisiunea de a cita numele unui savant într-o operă ce trata o chestiune în care acesta adusese o contribuție esențială, atribuirea unei persoane a operei unui altuia, folosirea fără aprobare a unei opere muzicale drept suport sonor pentru un spot publicitar, etc.

1.5. Atingeri ale drepturilor familiale

Compensații au fost acordate pentru diverse fapte: violarea dreptului de vizită al copiilor, încălcarea obligației de fidelitate, încălcarea autorității parentale (botezare fără consimțământul părintelui), etc.

1.6. Atingeri ale dreptului la imagine

Dreptul la imagine este unul dintre cele prolifiche drepturi ale personalității și unul dintre cele mai încălcate. Folosirea fără aprobare a unei imagini este ipostaza cel mai des întâlnită: folosirea unui film într-o secvență pornografică²⁷, publicarea unei fotografii captate de la distanță printr-un teleobiectiv a unei actrițe aflate pe o ambarcațiune²⁸, exploatarea în alte scopuri a pozei unei tinere pentru o agenție de presă, etc.

Dreptul la imagine are o dublă dimensiune: pe de o parte, un caracter pozitiv de natură patrimonială, permițând o exploatare comercială a imaginii persoanei devenite celebre, iar pe de altă parte, un caracter negativ de natură morală, conform căruia titularul se poate opune difuzării imaginii sale²⁹.

Concluzii:

Această categorie de prejudicii, în care este absentă atingerea patrimonială sau corporală, vor avea drept consecință angajarea răspunderii numai atunci când culpa autorului este dovedită. Indemnizarea acordată nu are un caracter explicit sancționator, cât unul reparator. Doctrina franceză converge în sensul acestei

---

²⁶Paris, 10 iulie 1986: JCP 87, II, 20712.

²⁷TGI Paris, 22 dec. 1975: JCP 76, II, 18410.

²⁸Speța RomySchenider, Paris, 5 iunie 1979: JCP 80, II, 19343.

²⁹E. Gaillard, *La double nature du droit à l'image*, apud B. Starck, *op. cit.*, p. 75.

interpretări³⁰.

2. Prejudicii nepatrimoniale ce decurg dintr-o atingere corporală sau materială

2.1. Distrugerea unor obiecte sau vătămări ale animalelor

O problemă de drept interesantă a apărut atunci când s-a pus problema acordării de daune pentru prejudiciul nepatrimonial. Victima prejudiciului va obține evident repararea pierderii suferite și a câștigului nerealizat cu titlul de prejudiciu patrimonial. Dar poate ea să ceară o reparare a prejudiciului moral ce l-a suferit? Curtea de Casație franceză a acordat daune morale pentru durerea încercată de moartea calului de curse *Lunus*³¹. Câțiva autori au încercat să apere hotărârea *Lunus* remarcând că anumite bunuri, însuflețite sau nu, au o valoare subiectivă provenită din atașamentul posesorului. Totuși, s-a argumentat că o extindere de acest gen ar fi inoportună, căci ar depăși limitele rezonabile ale răspunderii civile.

2.2. Atingeri ale vieții sau integrității corporale

Această categorie cuprinde suferințele de natură fizică sau psihică ale victimei unui fapt ilicit sau culpabil, pe lângă pagubele de natură patrimonială ce pot fi cauzate astfel.

2.2.1. *Pretiumdoloris*

Daunele acordate pentru suferința fizică, în sens medical, poartă denumirea de *pretiumdoloris* și este gândită ca o modalitate de a procura bucurii consolatorii, nu de a șterge suferința cuiva. Temeiul juridic este art. 1384, răspunderea pentru fapta altuia, o formă de răspundere obiectivă, în absența culpei, de cele mai multe ori acoperită prin asigurări.

2.2.2. Prejudiciul de agrement

Acest prejudiciu se definește prin privarea de bucuriile vieții, prin scăderea calității acesteia. Curțile franceze au fost "americane" în această materie, acceptând indemnizarea unor nenumărate fapte: privarea de miros și gust, privarea parțială de a practica dansuri clasice, întreruperea unei excursii și obligarea corelativă de a aștepta ieșirea din

---

³⁰G. Ripert et Boulanger, t.2, no. 998, p. 337; J. Carbonnier, *Droit civil. Obligations*, no. 206, R. Savatier, *Traite de la responsabilite*, t.2, no. 560, et alii.

³¹Civ 2e, 16 ianuarie 1962: D. 1962, 199.

spital a prietenei, dificultatea de a ridica obiecte grele si de a exercita o presiunea puternică cu mâna dreaptă, întârzierea timp de 2 luni si 10 zile pentru consumarea căsătoriei, etc. Curțile au fost dispuse să acorde compensații nu doar pentru privarea de o anumită activitate exersată înainte de eveniment, cât și pentru activități de agrement potențiale.

2.2.3. Prejudiciul estetic (*pretium pulchritudinis*)

Urmare a vătămarilor corporale, aceste prejudicii presupun desfigurări, mutilări, cicatrici, etc., pe față sau pe corp. Uneori, acestea au o relevanță majoră pentru că afectează posibilitatea victimei de a se întreține, precum cazul unui recepționar de hotel.

2.2.4. Prejudiciul de afectare (*pretium affectionis*)

Acest prejudiciu este indemnizat dacă este vorba de decesul unei persoane dragi, de imaginea durerii sale sau a infirmităților pe care victima le-a suferit. Ceea ce distinge această categorie de celelalte este faptul că reclamant este un terț, nu victima propriu-zisă a delictului.

V. Quintumcolligam

În cuprinsul acestui pas, se impune a se realiza o exegeză a textului prin:

- analiza gramaticală- littera;***
- contextualizare- sententia, în cadrul analizei excursiv- expectatorii, cercetări pluridisciplinare de drept roman, sociologie, psihologie juridică și filosofia normei cuprinse în text;***
- identificarea sensului teleologic-filosofic și a acelora social, respectiv politic;***
- identificarea sensului obscur- sensus- unul metafizic sau inițiativ.***

Dreptul, în calitatea sa de sistem normativ, își propune crearea unui cadru de stabilitate și siguranță în care omului să-i fie conferită încrederea și liniștea că poziția lui în societate, locul pe care îl ocupă, sunt bine definite și garantate pe plan juridic, împotriva oricăror abuzuri³². În această accepție, persoana este privită prin prisma unei relative

---

³²Roscoe Pound, *An introduction to the Philosophy of Law*, Yale University Press, New Haven and London, 1969, p. 43 sq.

independențe de contextul social, cu alte cuvinte statutul său ontologic este distins de cadrele juridice care structurează câmpul social.

Totuși, civilizația Occidentală post-belică evoluează înspre un proces de extindere treptată a puterilor individuale, ca refuz asumat al oricăror procese reificante și asimilante. Două momente sunt definitorii în această devenire: a) ideea puterii juridice subiective ca esență a omului, cu alte cuvinte, dreptul subiectiv³³; b) consacrară drepturilor personalității și recunoașterea demnității umane³⁴. Dezbaterile recente asupra subiectului întrevăd o orientare de la binomul libertate- egalitate, ce a conturat contextul Codului civil napoleonian, către binomul solidaritate- demnitate *via* drepturi ale personalității. Conceptul de demnitate a suportat o transformare interesantă. Înțelesul medieval desemna o breaslă prin succesiune, care se întindea nu în spațiu, ci în timp, realizând unicitatea fictivă a predecesorilor și a potențialilor succesori, cu toții prezenți și asociați posesorului din momentul respectiv³⁵. Kantorowicz în *Cele două corpuri ale regelui*, a concluzionat pertinent: "Demnitatea, prin definiție, nu moare niciodată", de unde a fost extrapolat în imaginarul Renascentist ca întrupare a *humanitas*-ului, în posteritatea lui Dante, prin G. Pico de la Miradolla în *Oratio de hominis dignitate*.

Această idee a întrupării o regăsim o dată în gândirea creștină, prin figura lui Hristos, iar în gândirea juridică prin personalitatea juridică raportată la demnitatea persoanei. Așa cum Hristos- Dumnezeu nu poate fi detașat de Hristos- Omul, nici persoana nu mai poate fi separată de expresia sa externă, căreia dreptul i-a conferit consacrare prin ideea de personalitate juridică. Ambele sunt un joc al măștilor, în care cele două ipostaze nu mai pot fi separate: corpul, similar concepției creștine conform căreia trupul este templul sufletului, devine sediul personalității; imaginea, permanența individului în conștiința contemporanilor; numele, indicele personalizării; dreptul moral al autorului ce protejează creațiile spiritului; munca umană, punctul de intersecție suprem dintre spirit și lucru, ce conferă persoanei demnitatea supremă de a nu fi tratat ca un lucru aflat în comerț, etc.

Ideea de persoană, de *prosopon*, este adevărul care generează reflecția metafizică cu privire la drept, trimitând la originea sa, la existența sa necondiționată și la datoria sa de

---

³³ A se vedea Octavian Ionescu, *In memoriam*, Editura UAIC, Iasi, 2014, pp. 30- 257.

³⁴ *Droits de la personnalite*, Sous la direction de Jean-Christophe Saint-Pau, LexisNexis, Paris, 2013, p. 7.

³⁵ Alain Supiot, *Homojuridicus*, Rosetti Educational, București, 2011, p. 65.

a fi³⁶. Diferența ontologică existentă între planul realității, manifestă întensiunea dintre măștile juridice ce de-abia recent încep să fie sancționate, și cel al sferei deontice, normative, încastrată în consacrarea legală a drepturilor personalității, este într-un proces de estompare, ce probabil va atinge la un moment dat gradul unei supreme indiferențieri. Putem vorbi oare de o absorbție a răspunderii civile în protecția personalității?

VI. Sextumopponam et quaestio

În acest pas, se impune o analiză asupra posibilelor obiecțiuni la raționamentul implicat de text, și o clarificare a contradicțiilor utilizând metoda dialectică, ce este consacrată de triada:

1. Pro auctoritas

Despăgubirile care pot fi acordate de către instanțe pentru atingerile la adresa drepturilor nepatrimoniale ar trebui să fie cuantificate, pretarifate, pentru a nu permite nici variații în despăgubiri, nici indemnizații ridicol de mici. Bineînțeles, trebuie evitată situația din Epoca veche a dreptului roman, când s-a ajuns la o treptată deturnare a sensului prevederilor din *Lex Duodecim Tabularum*. Pedeapsa din Legea celor XII Table, amenda fixă de 12 asse devenise derizorie prin devalorizarea în timp a monezii. O relatare aparținându-i lui Aulus Gellus e concludentă în acest sens: un oarecare Lucius Veratius, "însoțit de un sclav, ofensa, jignea trecătorii și îi pune să-și caute pe jos cei 25 de asse datorăți conform legii pentru ofensele aduse"³⁷. În prezent putem ajusta valorile în funcție de inflația economică, existând parametri eficienți în acest sens.

Dacă privim sinoptic tabloul despăgubirilor acordate de instanțele noastre, sesizăm că de cele mai multe ori acestea provin din procese penale în care victima s-a constituit parte civilă și a inițiat o acțiune în daune³⁸: în cazul infracțiunii de omor³⁹, al infracțiunii de vătămare corporală, unde bineînțeles, identificăm *pretium doloris*⁴⁰, viol⁴¹, calomnie,

³⁶Jean-Marc Trigeaud, *Metaphysique et ethique au fondement du droit*, Editions Biere, 1995, p. 17

³⁷Aulus Gellus, *Noct. Att.*, XX, 1, apud Valerius M. Ciucă, *Drept roman. Lecțiuni*, vol. II, Ed. Universității "Al.I. Cuza", Iași, 2014, p. 236.

³⁸A se vedea Gheorghe Vintilă, *Daunele morale*, Ed. Hamangiu, București, 2006, pp. 80-82.

³⁹C.A. Bacău, Secția penală, decizia nr. 28/A din 11 febr. 1997.

⁴⁰C.A. Timișoara, Secția penală, decizia nr. 885/R/1996; C.A. Craiova, Secția penală, decizia nr. 1059 din 4 oct. 2001.

⁴¹C.A. Bacău, Secția penală, decizia nr. 62/R din 11 febr 1997.

etc. Acestea ar putea fi sistematizate într-o manieră în care să excludă arbitrariul și subiectivismul judecătorilor în aprecierea prejudiciilor nepatrimoniale.

2. *contra auctoritas*;

Dacă jurisprudența, cu precădere cea franceză, iar ulterior cea românească, nu au avut reticențe în acordarea despăgubirilor, contestări substanțiale întâlnim în doctrina juridică, precum și în politicile legislative.

Nenumărați autori au argumentat cu privire la inadmisibilitatea indemnizării bănești a prejudiciilor nepatrimoniale, acestea neputând fi evaluate pecuniar. Distingem aici două izvoare principale. Pe de o parte s-a accentuat cu privire la diferența dintre caracterele patrimonial și nepatrimonial, iar pe de altă parte au fost utilizate argumente de natură morală și ideologică.

În dreptul roman identificăm o interdicție de principiu: este impropriu a bate monedă pe lacrimi, Gaius afirmând că *Cicatricium aut deformitas nulla fit estimatio: quialiberum corpus nullarecipitaestimationem*⁴². Cu alte cuvinte, nu putem accepta o estimare a vătămarilor, din moment ce corpul nu poate fi evaluat financiar.

A acorda bani, indiferent de sumă, pentru a repara suferința (iată, până și lingvistic sintagma sună defectuos!), prejudiciul estetic, onoare, etc., nu elimină suferința, nu redă frumusețea pierdută sau onoarea, ci doar transformă victima într-o făptură odioasă, demnă de dispreț. Nu mai vorbim de anumite prejudicii, precum atingerile la adresa onoarei sau imaginii, în cazul cărora nici nu putem decela o adevărată atingere, în sensul propriu al cuvântului.

Prin Decretul nr. 31/ 1954, în dreptul nostru s-a petrecut un regres formidabil. Deși consacrate expres, ceea ce părea un progres în materie, drepturile nepatrimoniale au fost condiționate de următoarele efecte: încetarea în viitor a faptei ilicite, art. 54 alin. (1) și restabilirea drepturilor nepatrimoniale atinse, art. 54 alin. (2). Aceasta a determinat ca circa trei decenii jumătate să nu se acorde despăgubiri pecuniare pentru prejudicii nepatrimoniale.

3. *dicta sive concordia discordantium sive conjunctioopositorum*.

---

⁴²Gaius, Digeste, IX, III, 7.

În 1961, Consiliul de Stat francez decide (speța *Letisserand*), că durerea dovedită, pricinuită unui tată de decesul fiului său, constituie un prejudiciu indemnizabil, chiar în absența oricărui prejudiciu material (subl. noastră). Decizia va ghida jurisprudența franceză de acum încolo ca un adevărat principiu. Dar care este semnificația sa? Este evident că indemnizarea nu poate repara ceea ce este ireparabil, aici teza subiectiviștilor este de acceptat, dar sesizăm că daunele- interese acordate nu au o funcție reparatorie, ci una de conferire a unei satisfacții.

Suntem în fața unei sinteze căci se absoarbe în această concepție tendința dominantă a jurisprudenței de a considera indemnizația o formă de reparație. Se reține posibilitatea deja consacrată de a conferi indemnizații sub formă pecuniară, dar este concepută nu reparatoriu, ci compensatoriu.

VII. *Septimumqueram, brocardum et de lege ferenda*

În sfârșit, urmează cercetarea justificărilor dreptului sancționat de textul în cauză prin expunerea argumentelor și a excepțiilor, inclusiv exceptioexceptionis causa, cu observarea finală a principiilor generale, a brocardurilor și cu eventuala propunere de lege ferenda, în cadrul analizei incursiv-receptive, ceea ce implică raportarea textului la politica legislativă actuală).

Textul actualei reglementări a Codului civil român privitor la răspunderea delictuală prevede ca imperativ apărarea intereselor legitime ale persoanelor. Din această perspectivă, interesele nepatrimoniale poate că ar trebui reconsiderate ca având întâietate față de cele patrimoniale, căci în ordine valorică importanța primelor este net superioară celor secunde. În acest sens, doctrina ar putea avea un merit deosebit în organizarea materiei răspunderii delictuale și prioritizarea prejudiciilor nepatrimoniale.

În al doilea rând, vom prelua concluzia din pasul anterior, privitoare la aptitudinea indemnizației aferente prejudiciului nepatrimonial de a conferi o satisfacție pentru durerea suferită și o vom considera **funcție a răspunderii delictuale**. Considerăm că generalizarea nu este hazardată, putând fi acceptată cel puțin la nivelul doctrinei. Imposibilitatea de a afirma funcția reparatorie a prejudiciilor nepatrimoniale, așa cum am descris mai sus, ne conferă această trăsătură generală compensatorie, exclusiv

valabilă pentru această categorie de prejudicii. Nu identificăm nicio contradicție cu reglementarea de la art. 1530: "creditorul are dreptul la daune-interese pentru reparareaprejudiciului..." și de la art. 1531 (1): "Creditorul are dreptul la repararea integrală a prejudiciului". Iar în art. 1531 găsim reglementată repararea integrală a prejudiciului (alin.1), atât a pierderii efective (*damnumemergens*), cât și a beneficiului de care a fost lipsit (*lucrumcessans*) (alin. 2), cu privire atât la prejudiciul patrimonial, cât și cel nepatrimonial (alin.3). Acestea sunt numai mijloacele juridice efective de obținere a compensației, anume executarea prin echivalent, pe când efectele juridice corespund funcției instituției, respectiv compensația propriu-zisă.

O altă propunere ar ține de reconfigurarea art. 1391 în sensul stipulării unei protecții a personalității umane, nu doar a integrității corporale sau a sănătății. Un text de lege care să trimită la art. 252 ar lega organic cele două prevederi, clarificând aspectul privitor la efectivitatea protecției drepturilor personalității prin intermediul răspunderii delictuale. Acesta ar putea fi exprimat simplu: "În caz de atingere a personalității umane, în maniera prevăzută la art. 252, victima este îndreptățită la repararea prejudiciului".

În materie de probă credem că se pot admite anumite generalizări. S-a constatat că în privința prejudiciului patrimonial, acesta trebuie dovedit, atât ca existență, cât și ca întindere, dar situația e diferită în cazul prejudiciului nepatrimonial. Acesta nu se poate dovedi, ci constata. Sursa sa este în mod fundamental cauzalitatea, de aceea este supus prezumției relative a judecătorului. Jurisprudența s-a pronunțat constant în sensul constatării prejudiciilor nepatrimoniale, nu al probării lor. Curtea Supremă a statuat că "întinderea daunelor morale se stabilește prin apreciere, urmare a aplicării de către instanță a criteriilor referitoare la consecințele negative suferite de cel în cauză, în plan fizic și psihic, importanța valorilor lezate, intensitatea cu care au fost percepute consecințele vătămări..."⁴³.

---

⁴³Curtea Supremă de Justiție, Completul de 9 judecători, decizia nr. 5437/2003, în Dreptul nr. 2/2005, p. 224.

Tot pe cale de concluzie, atragem atenția asupra statutului juridic al insultei și a calomniei. Multă vreme intrate sub incidența normelor de drept penal, supuse unei adevărate "gâlcevi"⁴⁴ dintre ÎCCJ și CCR, insulta și calomnia au fost "tratate" în mod fericit prin omisiune de legiuitorul penal român, care a luat decizia de a nu le mai incrimina. Gestul este salutar, căci deschide posibilitatea afirmării unui viitor corp jurisprudențial în materie. Conjuncția cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului, prolifică la rândul-i în această materie, va conferi cu siguranță indicii prețioase pentru evaluarea și compensarea delictelor nepatrimoniale.

Funcția preventiv- educativă, atribuită doctrinar instituției răspunderii delictuale, dar specifică de fapt normei juridice în general, va deveni efectivă în momentul în care pentru faptele de insultă și calomnie instanțele vor judeca cu celeritate asemenea cazuri și vor oferi compensații echitabile pentru interesele private referitoare la demnitate, imagine sau nume. O compensație pecuniară substanțială, proporțională și relativă la persoana autorului, va avea un efect preventiv mult mai eficient decât o sancțiune generică, de tipul amenzii penale sau a unei pedepse cu suspendare. Independența față de un concept generic de valoare socială privitoare la persoană protejată de norma penală poate avea drept consecință o raportare *in concreto* la natura faptei ilicite, a persoanei afectate sau a autorului delictului, circumstanțele faptei, efectul social relativ la contextul concret, etc.

---

⁴⁴Pentru o pertinentă descriere a acestei odiseei, a se vedea <https://cristidanilet.wordpress.com/2013/04/30/ccr-a-decis-insulta-si-calomnia-inapoi-in-codul-penal/> și <https://cristidanilet.wordpress.com/2013/04/30/ccr-a-decis-insulta-si-calomnia-inapoi-in-codul-penal/>.